

Nr 617.

Av herr **Helén m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 136, angående vissa anslag för budgetåret 1954/55 till universitetet i Göteborg och Stockholms högskola m. m.

I Kungl. Maj:s proposition nr 136 angående vissa anslag till universitetet i Göteborg och Stockholms högskola m. m. hemställes, att såsom bidrag till högskolan för budgetåret 1954/55 anvisas ett förslagsanslag av 4 700 000 kronor, innebärande en minskning med 1 425 000 kronor på anslagsposten till byggnader.

När riksdagen 1948 godkände avtal rörande Stockholms högskolas och Göteborgs högskolas framtida ställning, innebar detta att staten övertog ansvaret för de båda s. k. fria högskolornas framtid och för den upprustning av dem, som skilda utredningar på det akademiska området funnit trängande nödvändig. För Göteborgs högskolas vidkommande har utvecklingen på kort tid lett dithän att högskolan den 1 juli i år uppgår i universitetet i Göteborg, som är helt statligt ehuru med kommunalt bidrag. Stockholms högskola är visserligen alltjämt formellt en enskild stiftelse men i realiteten en statlig institution, vilket i sin tur väl korresponderar med dess verkliga ställning som ett riksuniversitet. I propositionen 1948:219 uttalade dåvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, att »Stockholms högskolas betydelse för vetenskaplig forskning och undervisning samt för svensk andlig odling över huvud taget torde vara odiskutabel». Sedan dess har den alltmer ökade tillströmningen av studerande till högskolan ytterligare markerat dess vikt och betydelse på den akademiska undervisningens och forskningens område. Såsom framgår av proposition nr 136 (s. 75) var antalet nyinskrivna vid högskolans tre fakulteter hösten 1953 ca 45 % fler än vid motsvarande fakulteter i Uppsala och ca 85 % flera vid jämförelse med Lund. Antalet avlagda examina utgjorde under läsåret 1952/53 427 i Stockholm mot 526 vid motsvarande fakulteter i Uppsala och 372 i Lund. Man kan givetvis utgå från att den starka ökning av antalet nyinskrivna, som ägt rum sedan tre år tillbaka, efter hand kommer att medföra en motsvarande ökning även av antalet avlagda examina. Graden av denna ökning blir dock i väsentlig mån beroende av den effektivitet i undervisningen, som högskolans personella resurser kunna medgiva.

Det är självfallet, att den övervägande delen av högskolans studenter kommer från huvudstaden och dess uppland. Om man räknar med ett Stor-Stockholm av sådan omfattning att en student kan bo i föräldrahemmet och

dagligen resa fram och tillbaka till högskolan, ha 70 % av högskolestudenterna sitt hemvist inom denna räjong, dit alltså exempelvis Södertälje hör. Men icke mindre än 30 % komma från övriga delar av landet. En av de främsta anledningarna till att Stockholms högskola drar till sig så pass många studenter från landsorten, f. n. alltså avsevärt över 1 000, är det kända förhållandet, att det är mycket lättare i Stockholm än i de båda äldre universitetsstäderna att finna förvärvsarbete, som låter förena sig med studierna, och som ger lämpliga utgångspunkter för den framtida verksamheten. Och så länge stipendieringen av begåvade studenter är så pass begränsad som den är, trots den i år föreslagna betydande utvidgningen, måste flertalet av dessa studenter ha förvärvsarbete under studietiden, om de icke skola ådraga sig en alltför betungande skuldbörda.

Om man sålunda beaktar den ställning Stockholms högskola intar bland våra fyra akademiska lärosäten och den betydelse den har för utbildningen av ämbetsmän och lärare — vid högskolan äro alla de i magisterexamen ingående akademiska läroämnena utom grekiska språket representerade — ter det sig svårt att förstå och acceptera den återhållsamhet som Kungl. Maj:t iakttagit, när det gällt att bevilja anslag till högskolan.

Av uttalanden såväl i propositionen 1948: 219 som i senare propositioner framgår med full klarhet, att Kungl. Maj:t utgått från att en betydande både personell och materiell upprustning vore av nöden för att sätta högskolan i stånd att uppnå och bibehålla paritet med statsuniversiteten. Högskolan har också under de fem år, under vilka 1948 års avtal varit gällande, förvisso erhållit betydande förbättringar, och en konsolidering av högskolans ekonomiska bas har med statsmakternas hjälp ägt rum. Bristerna i högskolans personella och materiella upprustning äro dock alltjämt stora, och den växande tillströmningen av studenter har ytterligare ökat det trängande behovet av snabb och effektiv fortsatt upprustning. Vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition 1952: 137 angående anslag för budgetåret 1952/53 till högskolan jämte i ämnet väckta motioner, fann statsutskottet det önskvärt, att en långsiktig plan uppgjordes för högskolans upprustning. Statsutskottet uttalade i samband härmed följande: »Härvid bör behovens angelägenhetsgrad klarläggas såväl i vad avser lärarkrafter som lokaler och materiel, samt den ordningsföljd angivas, i vilken utbyggnaden lämpligen bör bedrivas under hänsynstagande till att åtgärderna få den fördelning på olika budgetår, att de ekonomiska förutsättningarna för deras genomförande te sig möjliga.» Utskottet förordade att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om att en dylik upprustningsplan uppgjordes, som sedan kunde läggas till grund för Kungl. Maj:ts och riksdagens prövning av Stockholms högskolas anslagsäskanden. Riksdagen fattade beslut i enlighet med vad utskottet i sitt utlåtande föreslagit.

Kungl. Maj:t uppdrog sedermera åt kanslern för rikets universitet att, i enlighet med vad statsutskottet i sitt ovannämnda utlåtande angivit, upp-

göra och till Kungl. Maj:t inkomma med en plan för upprustning av Stockholms högskola. I skrivelse den 26 augusti 1952 anmodade kanslern högskolans styrelse att skyndsamt dels genom vederbörande organ vid högskolan låta verkställa av kostnadsberäkningar åtföljd utredning i ämnet, dels ock till kanslersämbetet överlämna det sålunda sammanställda utredningsmaterialet. Redan den 30 september samma år överlämnade styrelsen till kanslersämbetet ett inom högskolans rektorsnämnd uppgjort förslag med tillhörande kostnadsberäkningar. Denna plan tog sikte på att högskolan under budgetåren 1953/54—1957/58 skulle i enlighet med ett av 1945 års universitetsberedning gjort uttalande i huvudsak bringas till paritet med statsuniversiteten i fråga om personella och materiella resurser. Till närmare belysning av vad rektorsnämnden avsåg härmed uttalade den följande. »Den paritet med statsuniversiteten, som högskolan eftersträvar, och som enligt högskolans mening bör vara målet för den nu aktuella långsiktiga upprustningsplanen, vill högskolan karakterisera så, att högskolan inom sina områden erhåller en funktionsduglighet av samma valör som statsuniversiteten för närvarande ha.»

Vid sin granskning av rektorsnämndens utredning kom kanslern till den uppfattningen, att den däri framlagda upprustningsplanen måste i åtskilliga avseenden göras till föremål för översyn och ytterligare bearbetning. Han ansåg sig emellertid kunna i huvudsak lägga utredningen till grund för bedömningen av anslagsbehovet för budgetåret 1953/54. Föredragande departementschefen förklarade i propositionen 1953: 123, att han delade kanslerns uppfattning, men att utredningen dock i huvudsak kunde läggas till grund för bedömningen av högskolans anslagsbehov för nämnda budgetår.

Med skrivelse den 28 juli 1953 avlät högskolans rektorsämbete en inom ämbetet upprättad promemoria, innehållande i enlighet med under hand lämnade direktiv en sammanställning för de särskilda ämnena över för budgetåret 1953/54 inrättade tjänster och anvisade anslag, erforderliga nya tjänster och anslagsökningar under femårsperioden 1953/58 ävensom av lärarrådet eller andra vederbörande organ framförda motiveringar till de i upprustningsplanen angivna behoven m. m. Såvitt framgår av proposition nr 136 till årets riksdag har vid departementsbehandlingen av högskolans anslagsäskanden den av högskolan med anledning av 1952 års riksdagsbeslut framlagda femårsplanen icke blivit beaktad i så måtto att den lagts till grund för Kungl. Maj:ts förslag.

För de av styrelsen på grundval av lärarrådets förslag framlagda petita för budgetåret 1954/55 har däremot femårsplanen legat till grund. Sålunda har för nämnda budgetår upptagits dels de begärda anslagsökningar, som rektorsnämnden hänfört till budgetåret 1953/54, men som icke blivit tillgodosedda i propositionen 1953: 123, dels ock de i upprustningsplanen för budgetåret 1954/55 upptagna äskandena. Universitetskanslern har i sitt utlåtande över högskolans anslagsbehov för nästa budgetår i det stora hela ställt sig bakom

lärarrådets plan och framlagt förslag om en betydande utökning av den vetenskapliga personalen och en viss förstärkning även av övriga personal-kategorier. Departementschefen har emellertid endast i mycket begränsad omfattning upptagit de sålunda tillstyrkta förstärkningarna. En jämförelse mellan upprustningsplanen i vad den avser budgetåren 1953/54 och 1954/55, å ena sidan, och vad som beviljats för det förstnämnda budgetåret samt nu föreslagits för det sistnämnda, å andra sidan, ger vid handen att ett stort gap redan uppkommit mellan vad högskolemyndigheterna och kanslern funnit nödvändigt och vad Kungl. Maj:t ansett sig kunna medgiva. I fråga om personalanslaget må här framhållas att ett realiserande av upprustningsplanen skulle intill den 1 juli 1954 ha tillfört högskolan 59 nya befattningar. Vid bifall till proposition nr 136 kommer högskolan att för de båda ifrågasvarande budgetåren få personalförstärkning med allenast 24 nya tjänster. alltså långt mindre än hälften av vad som upptages i högskolans femårsplan, vilken universitetskanslern lagt till grund för sina anslagsäskanden till högskolan.

Mot bakgrunden av denna jämförelse torde det icke vara överdrivet att påstå, att den förstärkning som sålunda givits och nu föreslås knappast kan karakteriseras såsom en upprustning. Frågan om högskolans upprustning är så mycket mer brådskande som högskolans myndigheter redan 1952 framlagt en prognos över antalet studenter vid högskolan åren 1952—1960, vilken bebådar en mycket stark ökning därav. Enligt denna skulle högskolan under var och en av höstterminerna 1952 och 1953 få cirka 1 000 nya studenter. De verkliga siffrorna blevo 959 respektive 1 025. För de följande åren under decenniet förutser prognosen en kontinuerlig ökning av antalet nyinskrivna, som hösten 1960 skulle uppgå till minst 1 450 och högst 2 500. **Med hänsyn** till denna ökning av studentantalet ter det sig oundvikligt att statsmakterna omedelbart och på allvar ta itu med frågan om högskolans upprustning, om vars ofrånkomlighet dock alla torde vara ense. Den av högskolan framlagda upprustningsplanen bör därför snarast möjligt tagas upp till behandling av Kungl. Maj:t och därefter föreläggas riksdagen. Högskolans upprustning bör enligt vår mening planläggas och bedrivas så, att högskolan uppnår en fullt effektiv undervisningskapacitet senast vid slutet av budgetåret 1957/58. I avvaktan på upprustningsplanens framläggande är det emellertid med hänsyn till den starkt ökande tillströmningen till högskolan och för att uppnå den fördelning av kostnaderna för upprustningen på flera budgetår, som statsutskottet ansett önskvärd, enligt vår mening nödvändigt att högskolan redan för nästa budgetår tillföres ytterligare tjänster och anslagsökningar utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit i propositionen nr 136.

I första hand vilja vi påyrka att ytterligare två av högskolemyndigheterna föreslagna och av kanslern tillstyrkta professorer inrättas, nämligen en i litteraturhistoria med poetik och en inom ämnesområdet geografi, vilka dubbleringar skett vid statsuniversiteten sedan åtskilliga år tillbaka.

Propositionen upptar förslag om inrättande av ytterligare en professur inom ämnet nordiska språk. Till stöd för sitt förslag om inrättande av denna professur ha högskolans myndigheter pekat på det stora och alltjämt stigande antalet studerande i ämnet och dettas centrala betydelse för utbildningen av läroverkslärare. Förhållandena äro helt analoga beträffande ämnet litteraturhistoria. Såsom framgår redan av lärarrådets anslagskrivelse är antalet studerande inom litteraturhistoria av samma storleksordning som inom nordiska språk. Hösten 1953 var antalet nybörjare i litteraturhistoria 90 mot 105 i nordiska språk. Det litteraturhistoriska licentiatseminariet har ett genomsnittligt deltagarantal av 20 mot 15 för det nordiska. Då de bägge ämnena äro sammankopplade på det sättet att de tillsammans bilda grundvalen för utbildningen av modersmålslärare, är det enligt vår mening helt oriktigt att endast inrätta en ny professur på det ena ämnesområdet och icke på det andra. För att full effektivitet skall vinnas av den nu föreslagna professuren inom nordiska språk måste lärarkåren i litteraturhistoria ökas i samma mån. Några skäl som skulle tala emot inrättandet av den begärda professuren i litteraturhistoria med poetik föreligga, såvitt vi kunna finna, icke.

Beträffande den av högskolan begärda professuren inom ämnesområdet geografi, vilket ämne likaledes är av stor vikt för läroverkslärarutbildningen, vilja vi särskilt framhålla, att högskolans odifferentierade professur i ämnet nyligen blivit besatt med ordinarie innehavare och att det ur organisatorisk synpunkt skulle vara synnerligen fördelaktigt om den nya professuren kunde komma till stånd den 1 juli 1954, och differentieringen av ämnet på kulturgeografi och naturgeografi kunde ske redan då.

Lärarrådet har i sina anslagsäskanden särskilt starkt understrukit nödvändigheten av att högskolans docentorganisation förstärkes. Högskolans tre fakulteter har för närvarande 26 docentbefattningar, vartill kommer en forskardocentur. Motsvarande fakulteter i Uppsala ha 64 docentbefattningar och de i Lund 61, varjämte vardera universitetet har 6 reguljära forskardocenturer och ett par personliga. Högskolans upprustningsplan förutsätter inrättandet av 29 nya docentbefattningar, successivt under femårsperioden. För budgetåret 1953/54 upptogs i femårsplanen 7 nya docenturer och 1 forskardocentur. Kanslern tillstyrkte förslaget så när som på en docentur. Kungl. Maj:t föreslog 3, vilket även blev riksdagens beslut. För budgetåret 1954/55 har lärarrådet begärt dels de 5 befattningar som stå kvar från budgetåret 1953/54, dels 6 docentbefattningar och 1 forskardocentur som i planen hänförts till 1954/55, sammanlagt alltså 10 docentbefattningar och 2 forskardocenturfattningar. Kanslern har biträtt förslaget och särskilt framhållit att högskolans docentorganisation enligt hans mening oundgängligen tarvade en väsentlig förstärkning. Departementschefen har också sagt sig vara väl medveten om de brister, som här alltjämt föreligga, men har endast ansett sig kunna förorda inrättandet av 4 nya docentbefattningar. Enligt vår

mening råder på denna punkt en sådan skillnad mellan högskolans och statsuniversitetens resurser att man närmast skulle vilja beteckna den som orimlig. Docentbefattningarna äro av livsviktig betydelse för nyrekryteringen av den akademiska lärarkåren och av utomordentlig vikt för förstärkning av den akademiska lärarorganisationen. Vi vilja därför förorda, att de av högskolan begärda och av kanslern tillstyrkta docentbefattningarna inrättas redan från nästa budgetår och att medel till åtminstone en forskardocentur beviljas nu. Det må framhållas, att några svårigheter att tillsätta dessa tjänster alls icke kunna väntas uppkomma. En under senaste höstterminen ledig docenttjänst inom humanistiska fakulteten lockade icke mindre än 11 väl kvalificerade sökande. Även inom de båda andra fakulteterna finnas tillräckligt många aspiranter med god kompetens.

På ytterligare ett par punkter krävs oundgängligen en förstärkning av lärarkrafterna för att förhindra att bristen i undervisningskapaciteten blir katastrofal. Hit hör exempelvis ämnet genetik. En ny biträdande lärartjänst i ämnet har begärts i flera år, och lärarrådet har i sin anslagsskrivelse klart visat upp att den genetiska institutionen i Stockholm är i hög grad underdimensionerad i förhållande till motsvarande institution i Lund. Men i propositionen nr 136 föreslås endast att den nuvarande andre assistenttjänsten omvandlas till en förste assistenttjänst. Då förste assistenter och andre assistenter ha samma tjänstgöringsskyldighet, innebär detta icke någon som helst förstärkning av institutets lärarpersonal. Vi föreslå därför, att riksdagen beviljar medel till den begärda biträdande lärartjänsten.

Hit hör vidare de pedagogiska lektoraten. I propositionen nr 136 föreslås inrättandet av ett pedagogiskt lektorat i tyska språket. Högskolemyndigheterna ha med hänvisning till att dylikt lektorat i engelska språket inrättats vid båda statsuniversiteterna och under framhållande av att en dylik förstärkning av lärarstaben på grund av det mycket stora antalet studerande i ämnet, är minst lika behövlig vid Stockholms högskola som vid statsuniversiteterna, begärt att ett pedagogiskt lektorat i engelska språket skulle inrättas även vid högskolan. Vi finna denna argumentering övertygande och hemställa att medel beviljas till ett sådant lektorat från nästa budgetår.

Under innevarande läsår har högskolans nya byggnad för humanistiska biblioteket tagits i bruk. Högskolan har stora komplex av okatalogiserade böcker som till följd av personalbrist alltjämt vänta på att inordnas i bibliotekets samlingar. Det har beräknats att en katalogisering av detta bokbestånd skulle kräva sammanlagt minst 20 000 arbetstimmar med utbildad arbetskraft. Arbetet borde slutföras inom en tidrymd av högst fem år, vilket skulle kräva ett årligt anslag av 20 200 kronor till extra arbetskraft under de närmaste 5 åren. Kanslern har tillstyrkt denna framställning och framhållit, att den stora eftersläpningen i katalogiseringsarbetet vid biblioteket utgjorde en allvarlig olägenhet samt att bibliotekets fasta arbetskrafter vore alltför fåtaliga för att kunna ombesörja härmed förenat arbete vid sidan av

de löpande uppgifterna. Enligt vår mening är det angeläget, att den nya biblioteksbyggnadens resurser kunna utnyttjas fullt ut. En minskning av anslaget till extra personal till 10 000 kronor såsom föreslagits i propositionen nr 136 skulle enligt de uppgifter som vi inhämtat och som vi överlämna till statsutskottet, medföra att 2 nu anställda personer måste avskedas och att katalogiseringsarbetet nedbringas till en takt som gör det omöjligt för biblioteket att inom överskådlig tid kunna utnyttja sitt bokbestånd. Så länge detta icke är katalogiserat måste vid flertalet inköp av böcker kontrolleras att de icke redan finnas bland de okatalogiserade samlingarna. Eftersättes kontrollen riskerar biblioteket att, när hela bokbeståndet en gång är katalogiserat, ha gjort onödiga inköp av ett stort antal dubletter.

På ytterligare en punkt vilja vi påkalla en omedelbar ökning av anslagen till högskolan. Dess juridiska fakultet är utan jämförelse landets största. Höstterminen 1953 inskrevos vid fakulteten lika många nya studerande som vid motsvarande fakulteter i Uppsala och Lund tillhoppa. Läsåret 1952/53 utexaminerades vid högskolan lika många juris kandidater som i Uppsala och Lund sammanlagt. Men anslaget till kursundervisning är vid juridiska fakulteten endast 25 900 kronor mot 28 400 kronor i Uppsala och 27 400 kronor i Lund. Fakulteten hade begärt en ökning till 41 000 kronor, och kanslern har tillstyrkt en ökning till 37 000 kronor. Bristen på medel har bl. a. medfört, att fakulteten icke kunnat anordna undervisning på områden, där det är angeläget att blivande jurister få orienterande kunskaper, t. ex. i rättspsykiatri och kriminalteknik. Vi vilja därför föreslå, att juridiska fakultetens kursanslag ökas med 11 100 kronor till av kanslern föreslagna 37 000 kronor.

Inom naturvetenskapen intager ämnet kemi på grund av sin stora omfattning och med hänsyn till den praktiska betydelsen av dess forskningsresultat en central ställning. Vid statsuniversiteten är det också med hänsyn till personal- och materielutrustning ett av de bäst tillgodosedda. Vid Uppsala universitet finns sålunda 4 professorer och 2 laboratorer i ämnet, i Lund 2 professorer och 2 laboratorer, varjämte i statsverkspropositionen till årets riksdag föreslås inrättande av en professur i biokemi från den 1 juli 1955. Vid högskolan företrädes ämnet av 2 professorer och 1 laborator, vilken numera är avsedd enbart för den oorganisk-fysikaliska delen av ämnet. Den organisk-biokemiska delen av ämnet företrädes sålunda endast av en professor. Bristen på lärarkrafter inom denna del av ämnet har föranlett lärarrådet att med modifiering av upprustningsplanen enligt vilken en laboratorstjänst i biokemi skulle inrättas fr. o. m. budgetåret 1955/56, hemställa att en ny laboratorstjänst i organisk kemi och biokemi inrättas redan fr. o. m. budgetåret 1954/55. Kanslern har tillstyrkt förslaget. För egen del kunna vi icke finna annat än att ämnets underbemanning är ägnad att inge allvarliga betänkligheter. En laboratur i organisk kemi och biokemi bör därför komma till stånd senast den 1 juli 1955.

Ett bifall till de förslag vi här framställt skulle medföra en ökning av bidraget till Stockholms högskola med 266 400 kronor. Det bör därför framhållas, att Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen, bilaga 10 p. 98, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1954/55 beräkna till bidrag till högskolan ett förslagsanslag å 5 000 000 kronor. I propositionen nr 136 är anslaget beräknat till 4 700 000 kronor. En höjning till 4 966 000 kronor skulle sålunda icke rubba den budgetplan, som befunnits kunna rymma ett anslag å 5 000 000 kronor till högskolan.

På grund av vad vi sålunda anfört vilja vi föreslå,

dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t för riksdagen framlägger en sådan plan för upprustning av Stockholms högskola att högskolan vid utgången av budgetåret 1957/58 uppnått en för undervisningen betryggande effekt,

dels att riksdagen, utöver de anslag till Stockholms högskola, som föreslagits i Kungl. Maj:ts proposition nr 136, måtte bevilja erforderliga medel för inrättande av följande nya tjänster samt för ökning av nedan angivna anslag, nämligen

1. ytterligare en professur i litteraturhistoria med poetik,
2. ytterligare en professur inom ämnesområdet geografi,
3. en ny forskardocentbefattning och 6 nya docentbefattningar,
4. ett pedagogiskt lektorat i engelska språket,
5. en biträdande lärare i genetik,
6. ökning av juridiska fakultetens kursanslag med 11 100 kronor,
7. ökning av humanistiska bibliotekets anslagsmedel till extra personal med 10 000 kronor.

Stockholm den 24 mars 1954.

Gunnar Helén.

Brita Elmén.

Elsa Ewerlöf.

Frans Severin.

Waller Sundström.

Sven Gustafson

i Göteborg.

Elis Håstad.

Einar Hæggbloom.

Sture Henriksson.

Olle Dahlén.

Torsten Andersson

i Brämhult.

² *Bihang till riksdagens protokoll. 1954. 4 saml. Nr 613—617.*